

«و ان یکاد» از چشم زخم جلوگیری می‌کند؟

ستاد مرتضی مطهری از محققان و دین‌شناسانی است که بدون هیچ ملاحظه و تعارف غیرعلمی به بررسی ...

دیدگاه شهید مطهری درباره چشم‌زخم

«و ان یکاد» از چشم زخم جلوگیری می‌کند؟

اگر شما هم بخواهید یک تابلوی هنری بخرید، حتما بیش از هر چیز با آیه شریفه «وَ اِنْ يَكَاذُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِاَبْصَارِهِمْ» مواجه می‌شوید و معمولا اگر جایی تابلویی قرآنی داشته باشند، آیه ثبت شده بر آن همین است و این یعنی رواج باور به چشم زخم و از طرف دیگر، باور به این که شمای مخاطب، چشمتان شور است!

استاد مرتضی مطهری از محققان و دین‌شناسانی است که بدون هیچ ملاحظه و تعارف غیرعلمی به بررسی این مقوله پرداخته اند، گرچه شاید این بررسی به مذاق بعضی خوش نیاید زیرا صریحا باورهای آنان را زیر سوال می‌برد.

در این نوشته بدون هیچ نقد خاصی، قصد داریم فقط اندیشه شهید مطهری را درباره چشم زخم مرور کنیم تا هر آنچه را که برای زندگی امروز و نگاهمان در این باب ضروری است، برداشت کنیم.

برای مقدمه

شهید مطهری در باب واقعی بودن یا نبودن چشم زخم و تاثیرگذاری آیه «وَ اِنْ يَكَاذُ...» دو مقدمه بیان می‌کند: «یکی این که چشم‌زخم اگر هم حقیقت باشد، به این معنای رایج امروز در میان ما - بالاخص در میان طبقه نسوان که فکر می‌کنند همه مردم چشمشان شور است - قطعا نیست. همان کفار جاهلیت هم به چنین چیزی قائل نبودند، بلکه معتقد بودند که یک نفر وجود دارد و احیانا در یک شهر ممکن است یک نفر یا دو نفر وجود داشته باشند که چنین خاصیتی در نگاه و نظر آنها باشد. پس قطعا به این شکل که همه مردم دارای چشم شور هستند و به همه مردم به اصطلاح نظر می‌کنند، نیست.

دوم: اگر بعضی مردم دارای چنین خصلت و خاصیتی باشند، آیا آیه «وَ اِنْ يَكَاذُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِاَبْصَارِهِمْ» خاصیت جلوگیری از چشم‌زخم را دارد؟ ما تا حالا به مدرکی (حدیثی، جمله‌ای) برخورد نکرده‌ایم که دلالت کند و بگوید از این آیه برای چشم‌زخم استفاده کنید. این که چشم‌زخم حقیقت است یا نه، یک مسأله است (فرضا حقیقت است ولو در بعضی افراد) و این که این آیه برای دفع چشم‌زخم باشد مسأله دیگری است. چیزی که از طرف پیغمبر یا ائمه به ما نرسیده باشد، نباید از خود بتراشیم. نظر به این که روح مردم برای چنین چیزی آمادگی دارد [آن را از پیش خود ساخته‌اند.]» (مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج 27، ص: 632)

آیا چشم زخم واقعیت دارد؟

در نگاه شهید مطهری، چشم زخم حقیقتی است تردیدناپذیر. البته ایشان برای توضیح پذیرش چشم زخم به جسمانی بودن یا روحی و نفسانی بودن این مسأله توجه دارند و آن را در چند لایه مختلف بررسی می‌کنند زیرا مثلا ممکن است دانشمندان جدید کشف کنند که در برخی چشم‌ها اشعه‌ای هست که اثرات سوء دارد، خصوصا اگر با یک نگاه مخصوص باشد. اگرچه این حرف در گذشته‌های دور قابل پذیرش نبوده ولی با پیشرفت‌های امروزی، راحت می‌توان این امر را پذیرفت.

بالتر از اهمیت شعاع چشم، مسأله نفوس است. تاثیر اعمال روحی را حتی در درمان یا عدم درمان بیماری‌ها می‌توان یافت. بنابراین، افکار و نیات و اندیشه‌های انسان می‌تواند بر بدن او تاثیر بگذارد. هر چه روح قوی‌تر باشد، بدن را بیشتر تحت تاثیر خود قرار می‌دهد.

بالتر از این دو، روان انسان است که نه تنها در بدن او موثر است بلکه در یک انسان دیگر نیز می‌تواند تاثیرگذار باشد یعنی فکر یک انسان می‌تواند در بدن انسان دیگر تاثیر بگذارد. مصداق امروزی این باور، هیپنوتیزم و واقعیت‌های رخ داده در این کار است. هر قدر انسان مقابل مقاومت کمتر و ضعف بیشتری داشته باشد، دیگران راحت‌تر بر او اثر می‌گذارند.

شهید مطهری پس از اشاره به این مقدمات نتیجه می‌گیرد که: «ممکن است در بعضی روح‌ها و روان‌ها چنین حالت و خاصیتی باشد که اگر درباره دیگری به گونه‌ای فکر کند، فوراً روی او اثر بگذارد. در بعضی احادیث هم از پیغمبر اکرم (ص) وارد شده که فرموده است (در سند آن احادیث دقت نکرده‌ام) «الْعَيْنُ حَقٌّ» چشم حق است، یعنی دروغ مطلق نیست، بعضی از چشم‌ها اثر دارد یا حدیثی از پیغمبر نقل کرده‌اند که «الْعَيْنُ يَجْعَلُ الرَّجُلَ فِي الْقَبْرِ وَ الْجَمَلَ فِي الْقَدْرِ» یعنی چشم چنین قدرتی را دارد که انسانی را به گور بفرستد و شتری را در دیگ. تجربه‌ها و آزمایش‌ها هم نشان داده که درباره بعضی از افراد مطلب چنین است...» (مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج 27، ص: 635)

البته ایشان تاکید می‌کنند که این تاثیرگذاری منفی بر دیگران خوب نیست و روح‌های پاک هرگز دچار چنین مسائلی نخواهند بود.

شعارهای اسلامی

بحث بعدی بر سر این است که ما به کدام یک از آیات قرآن توجه می‌کنیم؟ اگر قرآن یک کل و مجموعه است که تمام آیات آن

برای همیشه کاربرد دارد، چه اتفاقی می افتد که بعضی از آیات بیش از دیگر آیات بر سر زبان ها می افتد؟ شهید مطهری بدقت در انتخاب شعارهای لفظی اسلام و تأثیرات آن اهمیت می دهد و می گوید: «اسلام شعار لفظی دارد. تابلو بنویسید در خانه خودتان: اِنْ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ اتَّقِيكُمْ. بنویسید: لا اله الا الله، مُحَمَّدٌ رَسولُ الله، عَلِيٌّ وَلِيُّ الله. تابلوهای اصول اجتماعی اسلام را در خانه های خودتان بزنید: يا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّا خَلَقْنٰكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَ اُنْثٰى وَ جَعَلْنٰكُمْ شُعوبًا وَ قَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ اتَّقِيكُمْ. بدهید از اینها تابلوهای بسیار عالی بسازند و در خانه های خودتان نصب کنید. اینقدر هم از این شعارها ما داریم که الی ماشاءالله. اسلام دین ناطق و گویاست، با آدم حرف می زند؛ شمایل و تصویر یعنی چه؟! بعضی ها می آیند یک چیزهایی انتخاب می کنند که آیه قرآن هست، اما شعار نیست. درست است، آیه قرآن همه جا مقدس است، اما هر آیه قرآن که شعار نیست. فرض کنید کسی این آیه را در خانه خودش بنویسد: الرّٰزِيَّةُ وَ الرّٰزِيّ فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ. هر کس نگاه می کند می گوید مگر این خانه، خانه فسق و فجور است؟» (مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج 25، ص 386)

فیلسوف معاصر ما معتقد است: «شعار اسلامی یعنی آنچه که به وسیله آن وابستگی خودتان را به اسلام نشان می دهید و یک اصل از اصول اسلامی را اثبات می کنید.» (مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج 25، ص 386) حال با این تعریف باید دید که آیا آیه «وَ اِنْ يَكَادُ» در دسته شعارهای اسلام قرار می گیرد یا خیر؟

یکی از اشارات لطیف شهید مطهری به همین مقوله و اتفاقا کاربرد بسیار زیاد آیه «وَ اِنْ يَكَادُ» است که می گویند: «از شعارهایی که مردم انتخاب می کنند، روحیه مردم را می شود شناخت. ما در قرآن آیه زیاد داریم، آیاتی که برای شعار قراردادن فوق العاده عالی است، جمله های زیادی داریم از پیغمبر و ائمه؛ ولی هیچ آیه ای به اندازه آیه «وَ اِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا» در میان مردم برای شعار رایج نشده است. در هر خانه ای که بروی می بینی یک «ان یكاد» آنجا زده اند، یعنی چشم تو کور که خانه و زندگی من را می بینی، این تابلو را اینجا نصب کرده ام برای این که چشم تو کور باشد. این امر یک حالت خودخواهی در مردم از یک طرف و یک حالت بدبینی به دیگران از طرف دیگر را نشان می دهد. شما همه شهر تهران را بگردید، بندرت دیده می شود که در خانه ای مثلاً آیه «هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَظْلَمُونَ وَ الَّذِينَ لَا يَظْلَمُونَ» تابلو شده باشد. برای شعار چه از این بهتر؟... آیاتی که انسان هر وقت یکی از آنها را نگاه کند برای او یک درس و آموزش است. اینها را انسان نمی بیند ولی در هر خانه ای که بروید آیه «وَ اِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا» را می بینید، یعنی منم که خداوند چنین نعمت هایی به من داده و تویی که چشم شور داری و می خواهی چشم زخم به ما بزنی؛ برای این که جلوی چشم شور تو را گرفته باشم این تابلو را در اینجا نصب کرده ام و شاید کمتر خانه ای است که چنین چیزی در آن نباشد.» (مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج 27، ص: 3 و 632)

بنابراین، لازم است که هم نگاهمان را اصلاح کنیم و بدانیم که همه افراد دشمن ما نیستند و همه از بهروزی ما دچار خشم های شدید نمی شوند تا به ما چشم زخم بزنند و از طرف دیگر، یادمان باشد که باید آیات دیگر قرآن را هم زنده کرد و در خانه ها آویخت تا با هر بار نگاه کردن به آنها جانمان تازه شود.

* توضیح: منبع تمام سخنان از نرم افزار مجموعه آثار استاد شهید مطهری از مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی است.